

*Marin Božić**

**Hernando de Soto:
THE MYSTERY OF CAPITAL:
WHY CAPITAL TRIUMPHS IN THE WEST
AND FAILS EVERYWHERE ELSE**

Basic Books, 200., 275 str.

Ne tako davno teorije ekonomskog razvitka svoju su pozornost fokusirale isključivo na makroekonomske agregate poput stope inflacije, deficita državnog proračuna ili ukupnih investicija potrebnih da se ostvari ciljana stopa rasta BDP-a. Među novim granama te znanosti, pored npr. mikrofinanciranja, proučavanja međuodnosa nejednakosti i rasta, ili problema okoliša, razvijalo se i istraživanje vlasničkih prava i institucionalne infrastrukture društva zasnovanog na slobodnom tržištu. Knjiga «The Mystery of Capital» vodećeg peruanskog ekonomista Hernanda de Sota po svom sadržaju pripada upravo toj kategoriji, a po uvidima koje pruža zaslužuje istaknuto mjesto među literaturom koja problematizira ekonomski razvitak.

Kada je u osamdesetim godinama prošloga stoljeća autor ove knjige kao direktor Instituta za slobodu i demokraciju započinjao istraživanje institucionalnih osnova latinskoameričkih ekonomija, uvriježeno je mišljenje bilo da je u tim zemljama posve lako osnovati novu tvrtku i poslovati, a u tu su ga 'činjenicu' uvjerovali i svi konzultanti i odvjetnici kojima se obratio na samom početku istraživanja. Naposljetku, Peru je imao višestoljetnu tradiciju pravne države i zakoni nisu u bitnom odudarali od pravnog okvira koji uređuje ekonomske odnose u najrazvijenim zemljama. Štoviše, smatralo se da je neformalna ekonomija, tj. poduzetništvo koje nije uredno registrirano, niti plaća poreze i sl., tek mali dio ukupne peruanske ekonomije. De Soto se s tim nije slagao. Odbacivši standardnu metodologiju mod-

* M. Božić, dipl. oec., asistent u Ekonomskom institutu, Zagreb.

erne ekonomike, koja barata ponajprije sa već prethodno prikupljenim statističkim podacima, sofisticiranim matematičkim modelima i ekonometrijskim softverom, autor se sa skupinom suradnika posvetio istraživanju na samome terenu. U nekoliko zemalja trećeg svijeta obavili su mjerenja vrijednosti imovine koja nije legalno uknjižena, tj. koja nema sređene imovinsko-pravne odnose. Pored toga, da bi ispitali troškove osnivanja novoga obrta, sami su odlučili pokrenuti posve legalnu tvrtku – ali u siromašnome dijelu grada. Rezultati obaju ispitivanja bili su zastrašujuće suprotni od hipoteza koje su se među ekonomskim teoretičarima i pravnicima smatrale točnima i razvidnima.

Prema njihovim je nalazima čak 85% urbanih zemljišnih čestica u zemljama u razvoju izgrađeno bez sređenih imovinsko-pravnih odnosa, a zbirna vrijednost tih nelegalnih građevina u svim zemljama trećega svijeta iznosi ne manje od 9,300 milijardi USD. To je brojka, primjerice, za više od četrdeset puta veća od zajmova koje su te zemlje primile od Svjetske banke unazad trideset godina. Sa druge su strane troškovi osnivanja jedne obične male firme u tome području golemi. De Sotov tim potrošio je 289 dana radeći šest sati dnevno na pribavljanju potrebnih dozvola, i pritom potrošivši više od 1,200 USD, što je iznos trogodišnje minimalne plaće u Peruu.

Kao zaključak njihovog istraživanja nametnuo se argument da su zemlje u razvoju na začelju ljestvice razvijenosti upravo zbog nemogućnosti njihovih građana da svoju imovinu pretvore u kapital, tj. da je iskoriste kao protuvrijednost pri osnivanju poduzeća i uzimanju kredita. Dok se u najnaprednijim zemljama svijeta do čak dvije trećine temeljnog kapitala u novim poduzećima dolazi korištenjem hipotekarnih kredita, u državama gdje je kapital najpotrebniji, ta mogućnost zbog neuređenih zemljišnoknjižnih sustava ne postoji. Ne samo da je teško osnovati novo poduzeće, već zbog poslovanja u neformalnom sektoru poduzetnik trpi brojne dodatne troškove, poput mita i izgubljenih profita zbog nemogućnosti ostvarivanja ekonomija obujma.

Koja je, dakle, uloga sustava vlasničkih prava? U trećem poglavlju knjige autor navodi njegove glavne funkcije. Prvo, uredan sustav vlasništva omogućuje da se iskoristi puni ekonomski potencijal imovine njezinim korištenjem koje nadilazi puko fizičko upotrebljavanje. Drugo, takav sustav ujedinjuje sve razgranate informacije o vlasništvu u jednu bazu podataka, time radikalno šireći potencijalno tržište svake nekretnine, koje se više ne svodi na obližnje susjede ili rodbinu. Treće, sređeni vlasnički odnosi mijenjaju društveni kapital zemlje, čineći ljude odgovornijim pojedincima koje se više ne moraju prvenstveno oslanjati na tradicionalne lokalne zajednice da bi zaštitili svoje vlasništvo. Jednom kada je imovina uknjižena, vlasnik gubi anonimnost, postoji adresa na kojoj ga je moguće pronaći, a javna poduzeća poput elektroprivrede ili vodovoda mogu naplatiti svoje usluge. Kako to autor prikladno navodi, bit je vlasništva sposobnost da ga se izgubi, i upravo mu ta mogućnost daje cijenu. Dalje, efekti sređenog sustava vlasništva jesu usporedivost resursa i

njihova djeljivost na apstraktnoj razini (npr. dioničarsko vlasništvo), povezivanje ljudi u složene i rasprostranjene mreže međuodnosa umjesto rascjepkanosti društva na poluizolirane lokalne zajednice i, naposljetku, naglasak na zaštiti transakcija vlasničkih prava, naspram tradicionalnog, neformalnog sustava kojem je naglasak na zaštiti samog fizičkog posjeda nad imovinom.

Ako je taj sustav toliko važan, jesu li ga vlasti zemalja trećega svijeta svjesne i jesu li pokušale provesti sveobuhvatnu reformu? Odgovor je potvrđan na oba pitanja, a objašnjenje razloga njihovih posvemašnjih neuspjeha centralni je znanstveni doprinos ove knjige. Kao razloge poraznih rezultata brojnih pokušaja 'legalizacije' vlasništva autor navodi ključne pogreške u percepciji situacije i u dizajnu same reforme. Ističe kako je uvriježeno mišljenje da je pitanje uređenja sustava vlasništva zapravo tehničko pitanje, da je dostatno izvršiti katastarsku izmjeru i uknjiživanje i da je moguće prepisati zakonska rješenja iz razvijenih zemalja. Pogreška je, naglašava autor, smatrati da je ulazak u neformalni sektor ujedno i ulazak u institucionalni vakuum, u kojem ne samo da se ne poštuju zakoni, već i nema ikakvih pravila ponašanja, a tu grešku su počinili gotovo beziznimno svi pokušaji reformi. Upravo je suprotno slučaj, čak i u najsiromašnijim dijelovima gradova nerazvijenih zemalja postoji detaljno razumijevanje tko posjeduje što i kakva mu prava pripadaju kao vlasniku. Ti su, tzv. društveni ugovori, nerijetko čak i pismeno kodificirani. Autor zaključuje da su pravila osmišljena zbog zaštite vlasništva nad bespravnim građevinama još čvršća nego formalni zakoni, i to upravo zbog činjenice što je lokalna zajednica nužno bila supstitut nefunkcionirajućem pravnom sustavu i samim je tim izložena većim očekivanim nasrtajima na vlasništvo, bilo od strane novopridošlica, kriminalaca ili države.

Autor posvećuje čitavo peto poglavlje knjige povijesti SAD, i tamošnjih europskih doseljenika da bi izgradio osnovu za argument da su razvijene zemlje glede vlasničkih prava imale posve sličnu situaciju s današnjim zemljama u razvoju, i da je razlog njihova uspješnoga integriranja neformalnog i formalnog sektora u činjenici da su uvažavale i stavljale prioritet upravo na sjedinjenju društvenih ugovora neformalnog sektora i nominalnih zakonskih rješenja. Šesto poglavlje knjige nastavlja izlaganje, ističući važnost tih društvenih ugovora i dizajna reforme kao 'mosta' koji će omogućiti isplativost prelaza pojedincima iz neformalnog u formalni sektor. Naglašava se kako je *conditio sine qua non* reforme snažno političko vodstvo, jer ovo nije pitanje koje se može učinkovito delegirati nižim razinama u administraciji. Dapače, upravo se njih navodi kao jednu od prepreka na reformskom putu.

Knjiga 'The Mystery of Capital' podijeljena je u sedam poglavlja. Nakon prvoga, uvodnoga, slijedi poglavlje koje obrađuje pitanje veličine i značaja neformalnog sektora i metodološki pristup mjerenju njegovog obuhvata. U trećem se dijelu izlažu osnovne teoretske postavke o ulogama imovinsko-pravnog sustava. Četvrti dio objašnjava uzroke nastanka rascijepa između formalnih institucija, tj. zakona i neformalnih normi, odnosno 'društvenih ugovora' kojima su vlasnički

odnosi definirani u praksi. Kao glavni razlog to razlike navodi se ubrzana urbanizacija trećega svijeta, koja zbog malih provedbenih kapaciteta državne uprave nije adekvatno praćena prilagodbom pravnog okvira. Peto poglavlje daje pregled povijesti SAD-a iz perspektive imovinsko-pravnog okvira i usporedbu sa zemljama u razvoju. Pretposljednje poglavlje obrađuje problematiku reforme sustava vlasničkih prava izlažući razloge dosadašnjih neuspjeha kao i upute za dizajn uspješnih budućih refomi.

Trostruka je vrijednost ovoga rada Hernanda de Sota. S teoretske strane, to je vrijedan doprinos polju ekonomike i svakako će zbog pristupa i uvida koje pruža naći svoje mjesto među istaknutim stručnim djelima početka dvadesetprvoga stoljeća. S praktične strane, Institut kojem je autor na čelu iz dana u dan pokazuje kako se ovdje ne radi o isključivo teoretskom doprinosu odvojenom od stvarnoga života. Danas ta ustanova na osnovama predstavljenima u ovoj knjizi vodi ili je uključena kao savjetnik u provedbu reforme sustava vlasničkih prava u dvadesetak zemalja širom svijeta. Naposljetku, metodološki doprinos ove knjige vrijedi posebno istaknuti. Nobelovac Ronald Coase jednom je napisao da ekonomist, kada bi želio proučavati konje, ne bi poput njegovih kolega iz prirodnih znanosti otišao u staju ili na pašnjak, već bi u miru svoga ureda promišljao 'što bih ja napravio da sam konj'. Kao kontrapunkt takvome pristupu, autor je pokazao kako se istraživanjem na terenu, metodom simulacije i povijesnom metodom također mogu postaviti osnove za kvalitetnu ekonomsku analizu.

PRAZNA str. 772